

Zahiri Mezhebi Perspektifinde Cerh ve Ta'dil Meseleleri*

İD Hüsamettin Kaya* İD Mehmet Bilen**

Atıf: Kaya, Hüsamettin, Bilen, Mehmet, Zahiri Mezhebi Perspektifinde Cerh ve Ta'dil Meseleleri, Artuklu Akademi, 2023/10 (1), 59-77.

Öz: Hadislerin sahihini sakiminden ayırmada muhaddislerin isnad kontrol sistemi olarak kullandığı cerh ve ta'dil ilmi, Zahirilerce de önemlidir. Onlar cerh ve ta'dile ilişkin bilgiler verdikleri gibi râvi değerlendirmelerinde de bulunmuşlardır. Özellikle İbn Hazm ve İbnü'l-Kayserânî cerh ve ta'dilin önemiyle birlikte birçok hususa değinmişlerdir. Cerhin müfesser olması da bu hususlardan biridir. Onlara göre râvi değerlendirmelerindeki subjektiflikten kurtulabilmek, cerhin nedenini açıklamakla mümkündür. Zira bir münekkidin nezdinde cerh sebebi olan eylem, başkasının yanında cerh nedeni olmayabilir. Örneğin hükmü ihtilaflı olan nebzin içilmesi nedeniyle cerh edilen râvi, bu kabildendir. Zahiriler, cerh ve ta'dilin teâruz etmesine de değinmişlerdir. Onlara göre böyle bir durumda cerh esas alınmalıdır. Çünkü cerhte bulunan münekkidin sahip olup da muaddilin râvi hakkında sahip olmadığı niteliklerin olması mümkündür. Zahiriler, râvi değerlendirmelerinde de birçok tabir kullanmışlardır. Ancak bu tabirlerin hiçbiri aşağılayıcı nitelikte olmamıştır. Ayrıca onlar, cerh ve ta'dilde söz sahibi olsalar da yeri geldiğinde bu ilmin mütehasislerinden da nakillerde bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Cerh, Ta'dil, Zahiriler, İsnad, Müfesser, Râvi.

Al-Jarh wa Tadeel Issues in the Perspective of the Zaahiri Sect

Citation: Kaya, Hüsamettin, Bilen, Mehmet, Cerh and Ta'dil Issues in the Perspective of the Zahiri Sect, Artuklu Akademi, 2023/10 (1), 59-77.

Abstract: The science of jarh wa tadeel, which is used by the hadith narrators as transmission chain "isnâd" in distinguishing the authentic Hadiths from unauthentic ones, is also important for Zahiris. Zahiris provided information about the science of jarh and tadeel and made evaluations narrators, namely "raawis". In particular, Ibn Hazm and Ibn al-Kaiserani focuses on a wide range of topic related to al-jarh wa tadeel. According to them, abstaining from the subjectivity in the evaluations of the narrators is possible by explaining the reason for jarh. In a critic's opinion, the cause of jarh may not be a valid reason in someone else's opinion. To illustrate, the narrator criticized for a narration on consuming nabeez that bears no consensus can be evaluated on this term. Zahiris also mentioned the attack of jarh and tadeel. According to them, in case of such an attack, jarh should be considered valid. Because, it is possible that the critic of narration may be aware of some qualifications regarding the narrator while the other does not have such an info. Zahiris used a wide range of terms in the evaluations of the narrators, albeit not being humiliating. It must be also noted that Zahiris do not refrain themselves from availing other the experts on jarh and tadeel science although they are entitled to perform this science themselves.

Keywords: Jarh, Tadeel, Zahiris, Isnad, Mufassir, Narrator.

Giriş

Fitne hadisesini takip eden hadis uydurma teşebbüsleri, ulemayı isnadı yaygınlaştırmaya ve râvileri tetkik etmeye sevk etmiştir. Söz konusu hâdis döneminde birçok sahâbi ve büyük tabînin hayatta olmaları güven duygularının ön planda tutulmasına bağlı olarak birçok râvinin tenkide uğramasını önlemişse de gerek bu dönemde gerek h. I. asrın sonralarına doğru râviler ile ilgili birçok cerh ve ta'dil tabiri kullanılmıştır. H. II. asra gelindiğinde ise söz konusu ifadelerin daha sık kullanıldığı görülmekle beraber cerh ve ta'dilin bir ilim olarak teşekkül etmediği söylenebilir. Cerh ve ta'dil, h. III. asırda müstakil eserlerin verilmesi ve çerçevesinin belirlenmesiyle bir ilim olarak kabul edilmiştir.¹

* Bu çalışma Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Prof. Dr. Mehmet Bilen danışmanlığında 07.04.2023 tarihinde tamamlanan "Zâhirî Mezhebinde Sünnet ve Hadis Anlayışı" isimli doktora tezinden üretilmiştir.

* Dr. Arş. Gör., Mardin Artuklu Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Hadis Anabilim Dalı, hüsamettinkaya@artuklu.edu.tr.

** Prof. Dr., Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Hadis Anabilim Dalı, bilenmehmet@hotmail.com.

¹ Ahmet Yücel, *Hadis İstihlaklarının Doğuşu ve Gelişimi: Hicri İlk Üç Asır*. (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı (İFAV), 1996), 113,115.

Hadis ilminin temellerinin cerh ve ta'dil üzerine kurulduğu kabul edilmektedir. Bu da doğal olarak cerh ve ta'dil faaliyetinin sistemli ve birtakım ölçütlere göre yapılmasını gerekli kılmıştır. Bu meydana râviler hakkında cerh ve ta'dilde bulunan kişilerin de belli kriterlere sahip olması gerektiği belirtilmiştir. Zira güvenilir olmayan bir kişinin başka kişilerin güvenilirliği konusunda değerlendirmede bulunması bir tutarsızlık olacaktır. Bundan hareketle muhaddisler, râvileri tenkit edebilecek kişilerin takva, verâ, sıdk, tecrübe, mümarese (bu ilimle ilgilenme) ve maharet sahibi olmaları gerektiğini savunmuşlardır.² Böyle bir anlayış neticesinde cerh ve ta'dil müstakil bir ihtisas sahası haline gelmiş ve bu konuda herkesin görüşlerine güvendiği imamlar yetişmiştir.³ Cerh ve ta'dil ihtisas alanında yetişen ve mevzu bahis meselede söz sahibi olan imamlar arasında Zâhirî âlimlerinin de yeri yadsınamayacak ölçüde büyüktür. Nitekim İbn Ebî Âsım (ö. 287/900), İbn Hazm (ö. 456/1064), Ebü'l-Fütûh el-Humeydî (ö. 488/1095), İbnü'l-Kayserânî (ö. 507/1113), İbn Dihye (ö. 633/1235) ve İbnü'l-Arabî'nin (ö. 638/1240) sıklıkla râvi değerlendirmeleri yaptıkları ve bu konuda söz sahibi oldukları bilinen bir mevzudur. Zira söz konusu şahısların eserleri ve kendileri hakkında yapılan çalışmalar incelendiğinde bu husus açıkça görülecektir.

Zâhirî âlimleri arasında da bir taksim yapılacak olursa şüphesiz bu konuda İbn Hazm, Humeydî ve İbnü'l-Kayserânî'nin yeri başka olacaktır. Nitekim İbn Ebî Âsım, İbn Dihye ve İbnü'l-Arabî, zikri geçen diğer âlimlere nazaran daha az râvi değerlendirmelerinde bulunmuşlardır. Hadis râvilerini değerlendirme mevzusunda "müteseddid" âlimler arasında yer alan İbn Hazm, cerhte aceleci ve sert mizaçlı, münazaralarında ise inatçı bir kişiliğe sahip olması nedeniyle birçok münekkid tarafından tenkid edilmiştir.⁴ Diğer Zâhirî âlimlere göre daha müteseddid olduğu kabul edilen İbn Hazm, cerh ta'dil konusunda en aktif âlim olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim o, cerh ve ta'dilin bir kişide birleşmesi ve cerh'in müfesser olması gibi birçok konuya değinmenin yanı sıra cerhe sebep olan hususları da ele almıştır. Ona göre, haber naklinde cerh, râvinin büyük günah işlemesi, haram olan bir eylemi bilerek irtikap etmek, naslarla sabit olan küçük günahları alenen işlemek ve rivayet ettiği şeyi hıfz edememek veya anlayamamak olmak üzere dört hususta meydana gelmektedir.⁵ İbn Hazm'ın bu konuda zikrettiği cerh sebepleri, râvinin adaleti ile ilişkilidir. Buna karşın İbn Hazm'ın zabt ile ilgili cerh sebeplerini ihmal ettiği söylenemez. Zira kesretü'l-galat, gaflet, sû-i hıfz ve telkin gibi birçok kriterden söz ettiğini görmek mümkündür.⁶

Diğer bir Zâhirî âlimi olan İbnü'l-Arabî de cerh mevzusu ile ilgili düşüncelerini dile getirmektedir. Ona göre hakkında cerh veya ta'dil hükmü bulunmayan mestûr bir râvinin rivayetlerini almak vaciptir. Şayet sıdkını zedeleyecek şekilde bir kişi tarafından cerh edilse mevzubahis râvinin rivayetleri reddedilir. Ancak o, içki içme dışında râvinin rivayetine hâlel getirmeyen vasıflardan dolayı cerh edilmelerini rivayetleri reddetmek için yeterli görmemektedir.⁷ İbnü'l-Arabî'nin zikri geçen açıklamalarında, râvinin rivayet ile ilişkili nitelikleri ve rivayetle ilişkili olmayan nitelikleri şeklindeki ayrımı da dikkat çekici olmuştur. Nitekim ona göre rivayet ile bağlantılı olmayan herhangi bir vasıf nedeniyle tenkit edilmesi söz konusu râvinin rivayetlerini reddetmeyi gerektirmemektedir. O, içki içmeyi bu vasıfların dışında tutmaktadır.⁸

1. Cerh ve Ta'dil'in Teâruzu

"Bir râvi hakkında uzlaştırılmayacak bir tarzda hem cerh hem de ta'dil'in yapılmış olması" olarak açıklanan bu teârüz durumu için⁹ es-Sübkî'nin (ö. 771/1370) "Cerh ve ta'dilin çakışması, her ikisinin de doğru olma ihtimalinin olmasıdır." şeklinde bir açıklama yaptığı görülmektedir. Zira ona

² Ahmed Naim Babanzâde, *Hadis Usûlü ve Istihlaları* (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2010), 363.

³ Salahattin Polat, *Hadis Araştırmaları -Tarih-Usul- Tenkid -Yorum* (Kayseri: Kimlik Yayınları, 2017), 41.

⁴ Zekeriya Güler, *Zahirî Muhaddislerle Hanefî Fakihler Arasındaki Münakaşalar ve İhtilaf Sebepleri* (Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 1997), 172; Şükrü Özen, *İslam Hukuk Düşüncesinin Aklileşme Süreci (Başlangıçtan Hicri IV. Asrın Ortalarına Kadar)* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1995), 167; Abdullah Karahan, "İbn Hazm'ın Râvi Tenkidinde Eleştirilen Yönlerinin Onun Tenkitçi Kimliğine Etkisi -el-Muhallâ Çerçevesinde Değerlendirme-", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16/1 (01 Ocak 2007), 123-148.

⁵ Ebû Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Saîd ez-Zâhirî İbn Hazm, *el-İhkâm fi usûli'l-ahkâm*, thk. Mahmud Hamid (Kahire: Darü'l-Hadis, 2005), 1/155-156; Selman Başaran, *İbn Hazm ve Hadisteki Metodu* (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1977), 117-118; Abdullah Karahan, "İbn Hazm'ın Hadis Değerlendirme Yöntemi ve Bunun Fıkha Yansımaları", *Bir Endülüs Mütefekkeri İbn-i Hazm* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2016), 58.

⁶ Başaran, *İbn Hazm ve Hadisteki Metodu*, 118.

⁷ Muhyiddin İbn Arabî, *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye* (Kahire: el-Hey'etü'l-Mısriyyetü'l-Âmme li'l-Kitâb, 1985), 3/246.

⁸ İbnü'l-Arabî, *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*, 3/246.

⁹ M. Emin Aşıkutlu, *Hadiste Rical Tenkidi -Cerh ve Ta'dil İlimi-* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1977), 144.

göre her iki ihtimalin de doğruluğunun eşit olmadığı bir durumda teâruzdan söz edilemez. Nitekim böyle bir vaziyette, doğruluğu daha ağır basan cerh veya ta'dîl tercih edilir.¹⁰

Cerh ve ta'dilde meydana gelen teâruz, aynı münekkidin bir râvi hakkında verdiği iki farklı hüküm şeklinde cereyan ettiği gibi farklı münekkidlerin bir râvi hakkında verdikleri farklı hükümler arasında da vuku bulabilmektedir.¹¹ Bu teâruz çeşidi ise konumuzun aslını teşkil etmektedir. Fakat böyle bir teâruz durumunda izlenecek metot ile ilgili farklı görüşler mevcuttur. Muaddillerin sayısının çokluğundan hareketle ta'dîl'in tercih edilmesi gerektiğini savunanlar olduğu gibi muaddil ile carih arasındaki sayı, hıfz, basiret veya ilim farkı gibi tercih niteliklerini kriter olarak benimseyenler de olmuştur. Bunlara karşın "muaddillerin sayıca çok olmasına rağmen müfesser cerh tercih edilir" görüşünü savunanlar da vardır. Bu görüşü benimseyenlerin arasında Bağdâdî,¹² İbn Âsâkîr,¹³ İbn Salah,¹⁴ Razî¹⁵ ve Amidî'nin¹⁶ de bulunduğu âlimlerin cumhuru yer almaktadır.¹⁷

Muhaddis ve fukahâyı meşgul eden cerh ve ta'dîl'in teâruzu meselesinin Zâhirîler nezdinde de bir meşguliyyete neden olması tabiidir. Nitekim erken dönem Zâhirî âlimlerinden İbn Ebî Âsım, söz konusu mevzuda teorik bilgidен ziyade râvi değerlendirmelerinden hareketle bir yaklaşım sergilemektedir. Örneğin, Kesir b. Abdullah'ın zayıf sayıldığını ve babası> dedesi tarikiyle nakledilen hadislere değer verilmediğini nakletmektedir. Bununla birlikte Hazamî'nin de Said b. Museyyeb'in mürsel hadisinin, Kesir b. Abdullah> babası> dedesi tarikiyle nakledilen muttasıl rivayetten daha sevimli olduğunu söylediğini aktarmaktadır. İbn Ebî Âsım bu açıklamaların akabinde Kesir'den Yahya b. Said el-Ensârî, Hafs b. Ğıyas, Mervan b. Muaviye, Muâfi b. İmrân el-Mevsilî, Ma'n b. İsâ, Muhammed b. Fuleyh, İbn Ebî Fudeyk, Abdulaziz b. Muhammed, Halid b. Mahled, İbn Ebî'z-Zubeyr, el-Ka'nebi, Abdullah b. Nafî', İbn Ebî Uveys, Abbas b. Ebî Şeml, Abdurrahman b. Abdullah es-Sülemî gibi birçok sika kişinin nakilde bulunduğu ve bunlardan hiçbirinin de onu cerh etmediği şeklinde bir değerlendirme yapmıştır.¹⁸ Dolayısıyla cerh ve ta'dîl'in teâruzu durumunda muaddillerin sayısının çokluğunu ta'dîl'in tercih edilmesinde bir kriter olarak benimsediği söylenebilir. Ayrıca cerh edilen râviyi tezkiye etmek için birçok sika tarafından kendisinden nakillerde bulunulmasını da yeterli gördüğü düşünülebilir.

İbn Hazm da cerh ve ta'dîl'in teâruzuna birçok yerde değinerek meseleyi izah etmeye çalışmaktadır. İbn Hazm, öncelikle sahabe, tâbiilerin sikaları, Şu'be, Süfyân b. Uyeyne, Süfyân es-Sevrî ve Malik başta olmak üzere kendi çağlarından başlamak üzere günümüze kadar ve kıyamete kadar bu vasıflara sahip kişiler gibi adaleti sabit olanların rivayetlerinin kabulü üzerine ittifak edildiğini söylemektedir. Aynı şekilde başta Hasan b. Umare ve Cabir el-Cu'fî gibi cerhleri sabit olanlar olmak üzere cerh edildikleri sabit olan diğer kişilerin rivayetlerinin de kabul edilmemesi yönünde ittifak olduğunu zikretmektedir. İbn Hazm, ta'dîli veya cerhi sabit olanlar hakkında benimsediği yaklaşımı ifade etmenin akabinde bazı münekkidler tarafından ta'dîl diğer bazıları tarafından ise cerh edilmiş olan kişileri ele alarak şu şekilde konuyu çözmeye çalışmaktadır: "Bizim nezdimizde ta'dîli sabit olan râvinin haberi de sahihtir. Aynı şekilde bize göre cerhi sabit olan râvinin rivayetini de reddederiz. Fakat bizler söz konusu râvi hakkında cerh veya ta'dîl edildiğine dair bilgiye sahip değilssek, o halde durumu açığa çıkana kadar tevakkuf ederiz. Bu durum bizleri bağladığı gibi başkalarını da bağlamaktadır. Zira bir konudaki doğru tercih bir taife tarafından bilinmese de başka bir taife tarafından muhakkak sabit olacaktır."¹⁹ Dolayısıyla ona göre bir râvi hakkında ileri sürülen cerh ve ta'dîlin münekkidler arasında farklılık arz etmesi mümkündür. Ayrıca o, bu cihetle râvi hakkında yapılan cerh ve ta'dîl'in subjektif olduğunu itiraf etmektedir.

¹⁰ Ebü Nasr Taceddin İbnü's-Sübki Abdülvehhab b. Ali b. Abdilkafi Sübki, *Kâidetün fi'l-cerh ve't-ta'dîl* (Haleb: Matbaatu metbuatü'l-İslamiyye, 1980), 50; Ebü Nasr Taceddin İbnü's-Sübki Abdülvehhab b. Ali b. Abdilkafi Sübki, *Tabakatü's-şafiyyeti'l-kübra*. (Kahire: Matbaatu İsa el-Babi el-Halebi, 1964), 2/20.

¹¹ Aşıkutlu, *Hadiste Rical Tenkidî -Cerh ve Ta'dîl İlmi-*, 144.

¹² Hatib el-Bağdâdî, *el-Kifâye fi ilmi'r-rivâye*, 123-124.

¹³ Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Abdurrahman Sehâvî, *Şerhi elfiyyeti'l-hadis li'l-İraki* (Beyrut: Darü'l-kutubi'l-İlmiyye, 1983), 1/308.

¹⁴ İbn Salah, *Ulûmu'l-hadis*, 52.

¹⁵ Fahreddin Muhammed b Ömer b el-Hüseyn er-Râzî, *el-Mahsul fi ilmi usûli'l-fıkh* (Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1992), 2/588.

¹⁶ Ebü'l-Hasan Seyfeddin Ali b Muhammed b Salim Amidi, *el-İhkam fi usuli'l-ahkâm* (Kahire: Darü'l-Kütübü'l-Hidiviyye, 1914), 2/317.

¹⁷ Konu ile ilgili geniş bilgi için bkz. Aşıkutlu, *Hadiste Rical Tenkidî -Cerh ve Ta'dîl İlmi-*, 144-146.

¹⁸ İbn Ebî Âsım, *el-Ahâd ve'l-mesani*, 1991, 2/348.

¹⁹ İbn Hazm, *el-İhkam*, 1/145-146.

İbn Hazm, başka bir yerde ise zikredilen bu indilikten ziyade cerh ve ta'dil konusunda daha genel geçer bir çerçeve çizmektedir. Nitekim o, bir münekkid tarafından ta'dil, diğer bir münekkid tarafından ise cerh edilen râvinin haberinin sakıt olduğunu söylemektedir. Ona göre, râviyi ta'dil eden muaddilin yanında olmayıp carih'in yanında bulunan ziyade bir bilgi mevcuttur. Bu da cerhin ta'dile tercih edilmesini gerektirmektedir. Ancak bu takdim, hiçbir surette râviyi ta'dil eden münekkidi tekzip etmemektedir. Hatta hem muaddili hem de carihî tasdik etmektedir. İbn Hazm, bu ifadelerle cumhur nezdinde muteber olan "cerh, ta'dile tercih edilir" kaidelerini benimsediğini belirtmiştir. Ayrıca o, bu konuda kendisine "belki de carihinin yanında olmadığı halde muaddilin sahip olduğu bir bilgi vardır. Neden ziyade bilgiyi carihe nispet ediyorsunuz" şeklinde farazi bir soru yönelterek meseleyi biraz daha izaha kavuşturmaya çalışmaktadır. İbn Hazm, bu soruya cevaben kendilerinin de bu tür savunuları kabul ettiklerini söylemektedir. Ancak böyle bir durumda nakledilen rivayetin sahih olduğuna hükmetmenin râvinin hem adalet hem de ma'siyet niteliklerine sahip olduğunu kabul etmek anlamına geleceğini eklemektedir. Dolayısıyla bir yönüyle itaat eden, namaz kılan, oruç tutan ve zekât veren biri olma; diğer yönüyle fasık, zina eden, içki içen, büyük günah işleyen veya küçük günahları açıkça yapan kişinin vasfını barındıran bir râvî olacaktır. Bu tür vasıflara haiz olanların fasık olduğuna dair ümmet arasında hiçbir ihtilaf yoktur. Fasık içinse adaletten söz edilemez. Ancak fasık değilse ve hayır işlerinde de yoksa yine de bu kişi için hiçbir surette fasık denilemez. İbn Hazm'a göre her insan kendi içinde ihsanı, iyiliği, fazileti ve hayrı barındırmaktadır. Fakat insanların adil veya fasık olmaları cihetiyle ikiye taksim edilmeleri de bir gerçektir. İnsanların bu taksimi Kur'an nassına dayanmaktadır. Ancak cerh ve ta'dilin teâruzunda cerhi sakıt edip ta'dil ile hüküm verirsek carihî tekzip etmiş olacağız ki bu da caiz değildir.²⁰ O, zikri geçen bu iki savunuya farklı yerlerde de atıfta bulunmaktadır.²¹

Cerh ve ta'dil'in teâruzu meselesine değinen Zâhirî alimlerden biri de İbn Dihye'dir. Ona göre de carihinin, muaddile gizli kalan bir duruma şahitlik etmiş olma ihtimali vardır. Bu nedenle cerh ta'dile takdim edilir.²² Diğer bir eserinde de aynı mevzuaya değinen İbn Dihye, cerh edilmiş kişinin şahitliğinin yanı sıra rivayetlerinin de sakıt olduğunun icma ile sabit olduğunu söylemektedir. O, râvinin zâhirine şahit olan bir kişinin bilmemesine karşın carihinin râvi hakkında gizli ve özel durumlara dair bilgilere sahip olması hasebiyle fukahâ nezdinde cerhin ta'dile tercih edildiğini aktarmaktadır. Ona göre de cerhi tercih etmek muaddili tekzip etmemektedir. Nitekim râvinin zâhirine şahitlik eden muaddilin iddiası ne denli isabetli ise aynı zamanda gizli bir vakiya şahit olması cihetiyle carihinin de iddiası o kadar doğrudur. Bu nedenle râvinin iki vafa sahip olmasına rağmen cerhin tercih edilmesi muaddili tekzip etmemektedir. Buna karşın cerh yerine ta'dil tercih edildiğinde ise carihî tekzip edilmektedir.²³ İbn Dihye bu yaklaşımıyla hem İbn Hazm hem de muhaddis ve fuhakânın cumhuruyla aynı görüşü paylaştığını göstermektedir.

2. Cerhin Müfesser Olması

Hadis münekkidleri tarafından yapılan cerh ve ta'dilin kabulü için bazı kriterler geliştirilmiştir. Zira yapılacak olan bu cerh ve ta'diller, doğrudan râvinin rivayet ehliyetini ve hadis ilmindeki yerini belirlemektedir. Bu cihetle önemi haiz olan bu kriterlerin aynı zamanda rical değerlendirmelerinde subjektifliği de olabildiğince azalttığı görülmektedir. Dolayısıyla birçok âlim tarafından bir râvinin rivayet ehliyetinin kusurlu olduğuna dair bir hükmün verilmesi için söz konusu cerhin gerekçelendirilmesi gerektiği savunulmuştur.²⁴

Hadis usûlü kaynakları içerisinde cerh ve ta'dilin müfesser olması konusuna değinen ilk âlimin Hatîb el-Bağdâdî olduğu söylenebilir.²⁵ O, bir kavramlaştırma yapmadan cerh ve ta'dil'in gerekçelendirmesi için "el-

²⁰ İbn Hazm, *el-İhkâm*, 1/154; Başaran, *İbn Hazm ve Hadisteki Metodu*, 119; Ebü'l-Fazl Bedr İmrânî Tancî, *el-İshâm bi-beyâni menhecî İbn Hazm fi ta'lîli'l-ahbar min hilâli kitâbihi'l-İhkâm* (Beyrut: Dârü'l-kütübü'l-İlmiyye, 2003), 104; Taha b. Ali Busüreyh, *el-Menhecü'l-hadîsi 'inde İmam İbn Hazm el-Endulisi*, 239-240; Mehmet Özşenel, "İbn Hazm Gözüyle Sünnet -el-İhkâm Özelinde", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/6 (15 Aralık 2002), 125.

²¹ Ebü Muhammed b. Ali b. Ahmed b Saîd ez-Zahiri İbn Hazm, *en-Nübeż el-kafiye fi usûli ahkâmî'd-Din* (Kahire: Dârü'l-kütübü'l-İmsri, 1991), 35.

²² İbn Dihye, *el-İbtihâc fi ehadi'si'l-Mi'rac*, 71.

²³ Ebü'l-Hattâb (Ebü'l-Fazl) Mecdüddîn Ömer b. el-Hasen b. Ali b. Muhammed b. Ferh İbn Dihye, *Edâ'ü mâ vecebe fi vaz'î'l-vazzâ'in fi Receb*, thk. Muhammed Zuheyr es-Saviş (Beyrut: Mektebetü'l-İslâmî, 1998), 52-53.

²⁴ Halil İbrahim Turhan, "Bir Râvi/Rivayet Tenkidi İlkesinin Serüveni: Sadece Müfesser Cerh Kabul Edilir", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 18/1 (2018), 299.

²⁵ İbnü's-Salah, *Ulûmu'l-hadis*, 106-107.

ihbâru bih, keşf ve müzekkî's-sebeb" sözcüklerini kullanmıştır.²⁶ Bağdâdî, bu tabirleri sürekli aynı manada kullanmamaktadır. Bağdâdî dışında başka kaynaklarda da müfesser cerh (gerekçesi açıklanan) için başta müfesser olmak üzere mubeyyenü's-sebeb gibi ifadeler kullanılmıştır.²⁷ Dolayısıyla fukahâ ve muhaddislerin cumhuruна göre bilgin bir kişinin yaptığı ta'dil, gerekçelendirilmese de makbul iken, gerekçesi açıklanmayan cerh ise kabul edilmemiştir.²⁸

Zâhiri âlimlerinin de cumhur ile aynı görüşü paylaştıkları ve bu meyanda görüş beyan ettikleri söylenebilir. Zira İbn Hazm'ın şu ifadeleri Zâhiri mezhebi âlimlerinin anlayışını yansıttığı gibi fukahâ ve muhaddislerin cumhurunun ifadeleriyle de büyük oranda örtüşmektedir: "Gerekçelendirilmeden yapılan hiçbir cerh kabul edilmez. Cerhin kabul edilebilmesi için cerhin nedeni zikredilmelidir. Zira bir grup başka bir grubu, hükmünde ihtilafa düştükleri nebizi içtikleri için şarap içmekle cerh etmişlerdir."²⁹

İbn Hazm'ın bu sözleri gerekçelendirmesi yapılmayan cerhin makbul olmadığı konusunda cumhurla aynı fikri paylaştığının göstergesidir. Aynı zamanda fık ve kizb gibi te'vile ve çok anlamlılığa hamledilebilen ifadelerin de açıklaması yapılmadan cerh sebebi sayılmasının doğru olmadığını göstermektedir. Diğer bir Zâhiri âlimi olan İbn Dihye de gerekçelendirilmeyen bir cerhin doğru olmadığını ifade etmektedir.³⁰ Zâhiri âlimleri teorik olarak böyle bir görüş benimsediklerini ifade etmelerine karşın râvi değerlendirmelerinde müfesser cerhi kullandıkları gibi birçok kişiyi de gerekçesi zikredilmeksizin cerh ettikleri görülmektedir.

Zâhiri âlimlerinin müfesser ve müfesser olmayan cerhlerle istişhad etmelerini şu örnekler üzerinde görmek mümkündür.

Müfesser Cerh Örnekleri	
1.	Bu, kimden naklettiği bilinmeyen meçhul bir kişiden nakletmiştir. Buna rağmen birçok faziletli imamlardan nakillerde bulunmaktadır. Bu nedenle "leyse bi şey'in"dir." ³¹
2.	Ahmed b. Muhammed b. Fazl kezzâb'tır. Zira hadis uydurur, kalb eder ve hadis hırsızlığı yapar. ³²

Müfesser Olmayan Cerh Örnekleri	
1.	Yahya b. Kesir zayıftır. ³³
2.	Künyesi Ebu Bekr olan Nadr b. Abdurrahman Hazzaz el-Basrî, münkerü'l-hadistir. ³⁴
3.	Şemr, münkerü'l-hadistir. ³⁵
4.	Muhammed b. Sabit el-Bûnanî hadiste "leyse bi şey'indir". ³⁶
5.	Muhammed b. Saib, kezzâb ve vedda'dır(uydurmacıdır). ³⁷

3. Şartlı Cerh ve Ta'dil

Râvi değerlendirmelerinde önemli bir yere sahip olan diğer bir konu ise "bir râviyi başka râvilerle mukayese etmek veya râvinin cerh ya da ta'dilini belli şartlara bağlamak"³⁸ anlamına gelen şartlı (nisbî) cerh ve ta'dildir. Rical âlimlerinin erken dönemlerden itibaren bu tarz bir değerlendirmeye çokça başvurduklarına

²⁶ Bağdâdî, *el-Kifâye fi ilmi'r-rivâye*, 115, 125-127; Turhan, "Bir Râvi/Rivayet Tenkidi İlkesinin Serüveni: Sadece Müfesser Cerh Kabul Edilir", 301.

²⁷ Bağdâdî, *el-Kifâye fi ilmi'r-rivâye*, 125; İbnu's-Salah, *Ulûmu'l-hadis*, 106.

²⁸ Babanzâde, *Hadis Usûlü ve Istihlâları*, 365.

²⁹ İbn Hazm, *el-İhkâm*, 2005, 1/154; Başaran, *İbn Hazm ve Hadîsteki Metodu*, 120; İsmail Rif'at Fevzi, *Menhecü İbn Hazm ez-Zâhiri fi'l-ihcâc bi's-sünne* (Mısır: Mansure: Darü'l-Vefa, 2009), 1/ 1-2/415; Taha b. Ali Busüreyh, *el-Menhecü'l-hadîsi 'inde İmam İbn Hazm el-Endulisî* (Beyrut: Dar İbn Hazm, 2001), 237-238.

³⁰ Ebü'l-Hattâb (Ebü'l-Fazl) Mecdüddin Ömer b. el-Hasen b. Ali b. Muhammed b. Ferh İbn Dihye, *Âlâmü'n-nesrû'l-mubîn fi'l-mufadeleti beyne ehli's-siffin* (Beyrut: Darü'l-garbi'l-İslamiyye, 1998), 77-78.

³¹ Ebu Muhammed b. Ali b. Ahmed b Saïd ez-Zahiri İbn Hazm, *Haccetü'l-vedâ* (Riyad: Beytü'l-efkarü'd-devliyye, 1998), 480.

³² Ebü'l-Fazl Muhammed b. Tahir İbnü'l-Kayserani, *Ma'rifetü't-tezkira fi'l-ehâdisi'l-mevoza*, thk. İmadeddin Ahmed Hayder (Beyrut: Müessesetü'l-kütübî's-sekâfiyye, 1985), 146.

³³ Ebu Bekr Ahmed b. Amr İbn Ebi Âsım, *el-Ahâd ve'l-Mesanî* (Riyad: Darü'r-Râye, 1991), 2/151.

³⁴ Ebü Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Saïd Zahiri İbn Hazm thk. Ahmed Muhammed Şakir, *el-Muhallâ* (Kahire: Dârü't-türas, 2005), 7/624.

³⁵ Ebü Abdullah Muhammed b. Fütuh b. Abdullah Mayurki Ezdi Humeydi, *Cezvetü'l-muktebis fi zikri vülati (fi tarihi ulemai'l-Endelisî* (Kahire: Dârü'l-Kitâbi'l-Mısri, 1989), 1/85.

³⁶ İbnü'l-Kayserani, *Ma'rifetü't-tezkira fi'l-ehâdisi'l-mevoza*, 160.

³⁷ Ebü'l-Hattâb (Ebü'l-Fazl) Mecdüddin Ömer b. el-Hasen b. Ali b. Muhammed b. Ferh İbn Dihye, *el-İbtihâc fi ehâdisi'l-mi'rac*, thk. Muhammed Zuheyr es-Saviş (Kahire: Mektebetü'l-hancı, ts.), 60.

³⁸ Fikret Özçelik, *Rivayet Bağlamında Ravî Tenkidi (Şartlı Cerh ve Ta'dil)* (İstanbul: Nida yayınevi, 2021), 25.

dair gerek rical gerek rivayet kaynaklarında örnekler mevcut olmasına rağmen söz konusu meseleye dair bir tanımlamanın yapıldığını söylememiz mümkün değildir.³⁹ H. V. asırda Ebu'l-Velid el-Bacî⁴⁰ ve h. X. asırda Sehâvî⁴¹ tarafından “râviler arasında mukayese” şeklinde şartlı cerh ve ta'dil izah edilmeye çalışılmışsa da bu yaklaşımın bir homojenlik barındırdığı söylenemez. Bu nedenle belki de bir bütünlük içerisinde şartlı cerh ve ta'dil'i açıklamaya çalışan İbn Receb el-Hanbelî olmuştur.⁴² Aynı şekilde yakın dönemde özellikle Türkiye'de yapılan akademik çalışmaların içerisinde de bu konunun ihmal edildiğini söylemek mümkündür. Zira Türkiye'de 2001 yılında M. Emin Aşıkutlu'ya ait bir makale⁴³ ve 2021 yılında Fikret Özçelik'e ait bir eser⁴⁴ dışında herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu konuya dair yapılan çalışmaların ilki olması hasebiyle Aşıkutlu'nun şartlı cerh ve ta'dil için yaptığı tanım zikredilmeye değerdir. Nitekim o, şartlı cerh ve ta'dil'i “bir râvi hakkındaki cerh-ta'dilin zaman, mekân, hoca-talebe, rivayet lafızları, rivayet konusu, kaynağı gibi bir takım unsurlarla şartlı/nisbî hale getirilerek sınırlandırılması” olarak tanımlamaya çalışmaktadır.⁴⁵

Yapılan tanımlarda da ifade edildiği gibi şartlı cerh ve ta'dil, râvi hakkında verilen cerh veya ta'dil hükmünü belli bir zaman, mekân, hoca, talebe, eda ve tahammül sigası gibi unsurlara bağlamayı veya bir râviyi başka râvilerle mukayese ederek hakkında bir hüküm inşa etmeyi ifade etmektedir. Râviler arası mukayesede “أنتن، أضبطر، أحفظر، أصدق، أحب الي، أوثق، أثبت” gibi ism-i tafdil/ef'alü't-tafdil için kullanılan kipler tercih edilmiştir. Bu kipler, “iki farklı şeyin asli hükümlerde bir olmasına karşın, birinin diğerinden daha üstün olduğunu” ifade etmede kullanılmaktadır.⁴⁶

Muhaddisler gibi Zâhirî âlimlerinin de bu denli öneme sahip bir konuya değinmedikleri söylenemez. Tespit edebildiğimiz kadarıyla erken dönem Zâhirî âlimlerinden İbn Ebî Âsım'dan başlayarak h. VII. asırda İbn Dihye'ye kadarki süreçte yaşayan âlimlerin, eserlerinde şartlı cerh ve ta'dili uyguladıklarına dair birçok örnek görmek mümkündür. Zâhirî âlimlerinin şartlı cerh ve ta'dile dair râviler hakkında yaptıkları değerlendirmelerden örnekleri tablo halinde şu şekilde vermek mümkündür.

İbn Ebî Âsım'a Ait Şartlı Cerh ve Ta'dil Örnekleri	
Hoca -Talebe Bağlamında Şartlı Cerh ve Ta'dil	1. Sadeka, İbn Cabir'den nakilde bulunanlar arasında en sebt olanıdır. ⁴⁷
	2. İbn Fudeyl, Muakkil b. Yesar'ın rivayetlerinde daha sebtir. ⁴⁸
Mekân bağlamında Şartlı Cerh ve Ta'dil	1. Ahmed b. Hanbel ve el-Hulvanî ondan hadis yazmıştır. Ondan hadis alan herkesin, onu tazim ettiklerini gördüm. Ayrıca Şam bölgesinde ondan daha sebt olanı görmedim. ⁴⁹

Ebü'l-Fütüh el-Humeydî'ye Ait Şartlı Cerh ve Ta'dil Örnekleri

³⁹ M. Emin Aşıkutlu, “Bir İsnad Tenkid Yöntemi Olarak Şartlı Cerh-Ta'diller ve Uygulamadaki Sonuçları”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20 (2001), 50-51.

⁴⁰ Ebu'l-Velid Süleymân b. Halef Bâcî, *et-Ta'dil ve't-tecrîh li-men harrace lehü'l-Buhârî fi'l-Câmi'i's-sahîh*, thk. Ebû Lubâbe Hüseyin (Riyad: Dârü'l-livâ, 1986), 283-284.

⁴¹ Sehâvî, *Fethü'l-Muğis*, 1/374-375.

⁴² Zeyneddin Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Ahmed İbn Receb el-Hanbelî, *Şerhu ileli't-tirmizî* (Kahire: Darü's-selam, 2016), 2/552-707.

⁴³ Aşıkutlu, “Bir İsnad Tenkid Yöntemi Olarak Şartlı Cerh-Ta'diller ve Uygulamadaki Sonuçları”.

⁴⁴ Özçelik, *Rivayet Bağlamında Ravî Tenkidi(Şartlı Cerh ve Ta'dil)*.

⁴⁵ Aşıkutlu, “Bir İsnad Tenkid Yöntemi Olarak Şartlı Cerh-Ta'diller ve Uygulamadaki Sonuçları”, 50.

⁴⁶ Abdullah Cemâlüddin İbn Hişam, *Şerhu katri'n-nedâ ve belli's-sedâ* (Beirut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 1994), 306; Özçelik, *Rivayet Bağlamında Ravî Tenkidi(Şartlı Cerh ve Ta'dil)*, 31.

⁴⁷ İbn Ebî Âsım, *el-Ahâd ve'l-mesani*, 1991, 1/243.

⁴⁸ İbn Ebî Âsım, *el-Ahâd ve'l-mesani*, 1991, 3/9.

⁴⁹ İbn Ebî Âsım, *el-Ahâd ve'l-mesani*, 1991, 3/32.

Hoca -Talebe Bağlamında Şartlı Cerh ve Ta' dîl	1.	Malik b. Enes'in rivayetlerinde en sebt olan talebesi Abdullah b. Nafi'dir. Zira Abdullah, kırk yıl boyunca Malik'in hadis meclislerinde bulunmuştur. ⁵⁰
	2.	Bana göre Malik'te en sebt olan talebesi kimdir? diye sorulursa bunun İbn Vehb olduğu söylerim. ⁵¹

İbn Hazm'a ait Şartlı Cerh ve Ta' dîl Örnekleri		
Mekân Bağlamında Şartlı Cerh ve Ta' dîl	1.	İsmail b. Ayyaş, özellikle Hicazlılardan yaptığı nakillerde zayıftır. Bu nedenle hüccet olmadığına dair ittifak vardır. ⁵²
	2.	İsmail b. Ayyaş, özellikle Hicazlılardan yaptığı rivayetlerde çok zayıftır. ⁵³
Râviler Arası Mukayese Bağlamında Şartlı Cerh ve Ta' dîl	1.	Ebû Bîşr Cafer b. Ebî Vahşiyye, Said b. Cubeyr'den nakilde bulunanların en sebt olanıdır. ⁵⁴
	2.	Malik > Said b. Museyyeb'in tariki, es-Sevri > İbrahim tarikinden daha sevimlidir. ⁵⁵
	3.	Şu'be, Süfyân ve Zekeriyya b. Ebi Zaide, bunların hepsi Ali b. Salih'ten daha sika ve hıfz sahibidirler. ⁵⁶
Hoca- Talebe Bağlamında Şartlı Cerh ve Tadil	1.	Esed b. Musa, Nesr b. Tureyf'in rivayetlerinde münkerü'l-hadistir. ⁵⁷
	2.	Muhammed b. Süleyman b. Mesmul, Amr b. Temim'in rivayetlerinde münkerü'l-hadistir. ⁵⁸
Zaman Bağlamında Şartlı Cerh ve Ta' dîl	1.	Yahya b. Said el-Kattân'ın: "Onunla karşılaştığımda hafızası bozulmuştu" sözü dışında Hilal b. Habbab'ı tenkit eden kimseyi bilmiyorum. Yahya'nın bu tenkiti de cerh değildir. Zira Hilal'den nakilde bulunan Huşeym, Yahya'dan yaklaşık yirmi yıl daha büyüktür. Bu nedenle Huşeym'in Hilal ile karşılaşması hafızasının bozulmasından öncedir. ⁵⁹
	2.	Ebî Şevarib'in azatlı kölesi olan ve Ebü'l-Husayn künyesi ile bilinen Abdulkakî b. Kâni', h. 351 yılında vefat etmiştir. Vefatından yaklaşık bir sene önce ihtilâl etmiştir. ⁶⁰
	3.	Süfyân, Şu'be ve Hammad b. Zeyd, Âta b. es-Saib'ten ihtilâttan önce kendisinden rivayetlerde bulunmuşlardır. ⁶¹

İbnü'l-Kayseranî'ye Ait Şartlı Cerh ve Ta' dîl Örnekleri

⁵⁰ Humeydi, *Cezvetü'l-muktebis fi zikri vülati (fi tarihi ulemai)'l-Endelüs*, 1/31.

⁵¹ Humeydi, *Cezvetü'l-muktebis fi zikri vülati (fi tarihi ulemai)'l-Endelüs*, 1/44.

⁵² İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 4/153.

⁵³ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 10/594.

⁵⁴ İbn Hazm, *Haccetü'l-Vedâ*, 175.

⁵⁵ İbn Hazm, *el-İhkâm fi usulî'l-ahkâm*, 2005, 2/165.

⁵⁶ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 1/147.

⁵⁷ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 5/247.

⁵⁸ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 7/617.

⁵⁹ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 5/309.

⁶⁰ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 6/196.

⁶¹ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 7/560.

Mekân Bağlamında Şartlı Cerh ve Ta' dîl	1.	İsmail b. Ayyaş, Şamlılardan nakilde bulunduğunda övülmekte fakat Iraklılardan veya Şam dışındakilerinden nakillerde bulunduğunda rivayetlerinde sıkıntı vardır (في روايته شيء). ⁶²
	2.	İsmail b. Ayyaş, Şamlılardan nakilde bulunduğunda rivayetleri kabul edilirken, Şamlıların dışındaki kişilerden nakilde bulunduğu rivayetlerde tenkit edilmiştir. ⁶³
	3.	Şam ehlinin Züheyr'den aldıkları hadislerde hata (خلل) vardır. Bu durum ya Şam ehlinde ya da kendisinden kaynaklanmaktadır. ⁶⁴
	4.	Süleyman b. Beşar, Şam ve Mısır'da hadis uydurmaktadır. ⁶⁵
	5.	Muhammed b. İbrahim eş-Şamî, Şamlı sikalar adına hadis uydurmaktadır. ⁶⁶
	6.	Ahmed b. Hasen b. Kasım el-Kufî, Mısır'da hadis uydurmaktadır. ⁶⁷
Hoca - Talebe Bağlamında Şartlı Cerh ve Ta' dîl ⁶⁸	1.	Ali b. Kuteybe er-Refaî, Malikten batıl (البواطل) şeyler nakleder. ⁶⁹
	2.	Şerik'ten Müslim b. Halid dışında kim nakilde bulunursa o zayıftır. ⁷⁰
	3.	Nezzar, İkrime'den menakir hadisler nakleder. Onunla ihticac edilmez. ⁷¹
	4.	Ebu'l-Eşres el-Kufî, Şerik'ten mevzu hadisler nakleder. ⁷²
	5.	Âla b. Amr, Ebi İshak'tan acaib şeyler nakleder. ⁷³
	6.	Abdullah b. Abdurrahman, es-Sevrî'den evabidler (الأوابد) nakleder. ⁷⁴
	7.	Umeyr b. Suveyd, Enes'ten ona ait olmayan nakillerde bulunur. ⁷⁵
Teferrüd Bağlamında Şartlı Cerh ve Ta' dîl	1.	el-Buhterî b. Abduttaî, teferrüd ettiği zaman onunla ihticac edilmez. ⁷⁶
	2.	Münzir b. Ziyad, teferrüd ettiğinde onunla ihticac olunmaz. ⁷⁷
	3.	Kesir b. Humeyr, teferrüd ettiğinde onunla ihticac edilmez. ⁷⁸
	4.	Ali b. Süleyman el-Ezdi, teferrüd ettiğinde onunla ihticac edilmez. ⁷⁹
	5.	Şiraz kadısı Yahya b. Siad, teferrüd ettiğinde onunla ihticac edilmez. ⁸⁰
	6.	Yezid b. Süfyân, teferrüd ettiğinde onunla ihticac edilmez. ⁸¹
	7.	Yunus b. Âta, teferrüd ettiğinde onunla ihticac edilmez. ⁸²

⁶² Muhammed b. Tahir Makdisî, *Zehiretü'l-huffazi'l-muharric ale'l-hurufi'l-elfaz* (Riyad: Dârü's-Selef, 1996), 1/541.

⁶³ Makdisî, *Zehiretü'l-huffazi'l-muharric ale'l-hurufi'l-elfaz*, 3/292.

⁶⁴ Makdisî, *Zehiretü'l-huffazi'l-muharric ale'l-hurufi'l-elfaz*, 1996, 3/407.

⁶⁵ İbnü'l-Kayserani, *Ma'rifetü't-tezkira fi'l-ehâdisi'l-meozua*, 125.

⁶⁶ İbnü'l-Kayserani, *Ma'rifetü't-tezkira fi'l-ehâdisi'l-meozua*, 250.

⁶⁷ İbnü'l-Kayserani, *Ma'rifetü't-tezkira fi'l-ehâdisi'l-meozua*, 260.

⁶⁸ Verilecek örnekler dışında bkz. İbnü'l-Kayserani, *Ma'rifetü't-tezkira fi'l-ehâdisi'l-meozua*, 220, 231, 235, 237, 246, 262, 266, 267.

⁶⁹ Makdisî, *Zehiretü'l-huffazi'l-muharric ale'l-hurufi'l-elfaz*, 1996, 3/352.

⁷⁰ Makdisî, *Zehiretü'l-huffazi'l-muharric ale'l-hurufi'l-elfaz*, 4/204.

⁷¹ İbnü'l-Kayserani, *Ma'rifetü't-tezkira fi'l-ehâdisi'l-meozua*, 85.

⁷² İbnü'l-Kayserani, *Ma'rifetü't-tezkira fi'l-ehâdisi'l-meozua*, 86.

⁷³ İbnü'l-Kayserani, *Ma'rifetü't-tezkira fi'l-ehâdisi'l-meozua*, 136.

⁷⁴ İbnü'l-Kayserani, *Ma'rifetü't-tezkira fi'l-ehâdisi'l-meozua*, 150.

⁷⁵ İbnü'l-Kayserani, *Ma'rifetü't-tezkira fi'l-ehâdisi'l-meozua*, 177.

⁷⁶ İbnü'l-kayserani, *Ma'rifetü't-tezkira fi'l-ehâdisi'l-meozua*, 90, 110.

⁷⁷ İbnü'l-Kayserani, *Ma'rifetü't-tezkira fi'l-ehâdisi'l-meozua*, 180.

⁷⁸ İbnü'l-Kayserani, *Ma'rifetü't-tezkira fi'l-ehâdisi'l-meozua*, 225.

⁷⁹ İbnü'l-kayserani, *Ma'rifetü't-tezkira fi'l-ehâdisi'l-meozua*, 227.

⁸⁰ İbnü'l-Kayserani, *Ma'rifetü't-tezkira fi'l-ehâdisi'l-meozua*, 247.

⁸¹ İbnü'l-Kayserani, *Ma'rifetü't-tezkira fi'l-ehâdisi'l-meozua*, 250.

⁸² İbnü'l-Kayserani, *Ma'rifetü't-tezkira fi'l-ehâdisi'l-meozua*, 255.

Râviler Arasında Mukayese Bağlamında Şartlı Cerh ve Ta' dîl	1.	İbrahim b. Sa' d, Velid b. Kesir ve İshak'tan daha sebt'tir. ⁸³
Zaman Bağlamında Şartlı Cerh ve Ta' dîl	1.	Hilal b. Habab Ebû Âla, ömrünün sonlarına doğru ihtilat etmiştir. Bu nedenle onunla ihticac edilmez. ⁸⁴
	2.	Ümmü Musa'nın mevlası Necih es-Sindî, ihtilat etmiştir. Ne rivayet ettiğini bilmiyor. ⁸⁵

İbn Dihye'ye Ait Şartlı Cerh ve Ta' dîl Örnekleri		
Hoca- Talebe Bağlamında Şartlı Cerh ve Ta' dîl	1.	Musa et-Tavil, Enes b. Malik kanalıyla mevzu hadis uydurmaktadır ⁸⁶
	2.	Velid b. Muhammed el-Mukirî, ez-Zührî adına mevzu hadisler nakleder. ⁸⁷
	3.	Abdullah b. Ömer el-Horasanî, Leys'ten münker hadisler nakleder. ⁸⁸
Rivayet Bağlamında Şartlı Cerh ve Ta' dîl	1.	Şehr b. Huşeb, sikalardan mu'del rivayetlerde bulunmaktadır. Buna karşın Ahmed b. Hanbel ve Yahya b. Main, Receb ayı ile ilgili hadisleri dışında ondan rivayetlerde bulunmuştur. ⁸⁹
Râviler Arasında Mukayese Bağlamında Şartlı Cerh ve Ta' dîl	1.	Mis'ar b. Kidam b. Hilal b. Âmir b. Sa'sa'a, Süfyân es-Sevrî'den hıfz ve itkan cihetiyle daha iyidir. ⁹⁰

⁸³ Ebü'l-Fazl Muhammed b. Tahir İbnü'l-Kayserani thk. Ebü'l-Vefa el-Merağî, *Kitâbü's-sema* (Kahire: Vezaretü'l-evkaf, 1994), 64.

⁸⁴ İbnü'l-Kayserani, *Ma'rifetü't-tezkira fi'l-ehâdisi'l-me'vua*, 174.

⁸⁵ İbnü'l-Kayserani, *Ma'rifetü't-tezkira fi'l-ehâdisi'l-me'vua*, 249.

⁸⁶ İbn Dihye, *Edâ'ü mâ vecebe fi vaz'î'l-vazzâ'in fi Receb*, 49.

⁸⁷ İbn Dihye, *Edâ'ü mâ vecebe fi vaz'î'l-vazzâ'in fi Receb*, 155.

⁸⁸ İbn Dihye, *Edâ'ü mâ vecebe fi vaz'î'l-vazzâ'in fi Receb*, 156.

⁸⁹ İbn Dihye, *Edâ'ü mâ vecebe fi vaz'î'l-vazzâ'in fi Receb*, 52.

⁹⁰ İbn Dihye, *Edâ'ü mâ vecebe fi vaz'î'l-vazzâ'in fi Receb*, 57.

4. Cerh ve Ta'dil Lafızları

Muhaddisler, hadislerin sıhhatini tespit etmede râvilerin adalet ve zabt sahibi olmaları gerektiğini önemli bir unsur olarak kabul etmişlerdir. Zira bir nakilde bulunan râvilerden biri veya birkaçının hadis rivayetinde ehil olmadığı tespit edildiğinde diğer kriterlere bakılmaksızın hadisin sahih olmadığına hükmedilmiştir. Dolayısıyla râvilerin hadis rivayetinde ehil olup olmamaları cihetiyle araştırmaya tabi tutulmaları pek tabiidir.⁹¹ Râvi hakkında yapılan bu tür araştırmalar, hadis münekkidlerini râviler hakkında farklı ifadelerle değerlendirme yapmaya sevk etmiştir.⁹²

Râvi durumlarının araştırılmaları ve tenkit edilmeleri sahabe dönemine kadar geri gitmektedir. Sahabe döneminde yapılan hataları ifade etmek gayesiyle farklı lafızların kullanımının mevcut olmasına karşın râvinin adaleti veya zabtı ile ilgili üzerine ittifak edilen ıstıhlardan söz edilemez. H. I. asrın son çeyreğinden h. III. asrın başlarına kadarki süreçte râvinin durumunu ifade etmede kullanılan "sika, sadûk, deccâl ve kezzâb" gibi tabirlerle râvinin zabtından ziyade, adaletiyle ilgili değerlendirmelerde bulunulmuştur. Ancak bu durum, zikri geçen süre zarfında zabt ile ilgili kriterlerin konulmadığı anlamına gelmemektedir. Nitekim henüz h. II. asırda râvinin zabtı ile ilgili kriterler belirlenmiş ve bunlar h. III. asır ve sonrasında da hadis münekkidleri tarafından kabul edilmiştir.⁹³

Hadislerin sıhhatinin tespitinde râvilerle ilgili yapılan cerh ve ta'dil değerlendirmelerinde hadis münekkitleri arasında büyük oranda benzerlik olmasına karşın daha önce de belirtildiği gibi değerlendirmeler subjektiflikten de beri olmamıştır. Ayrıca yapılan cerh ve ta'dil değerlendirmelerinde aynı lafızlar farklı anlamlarda kullanıldığı gibi farklı lafızların aynı durumları ifade etmek için kullanıldığı da görülmektedir. Bu da söz konusu meselede bir homojenlikten söz etmemizi imkânsız kılmaktadır. Bu durum muhaddislerde olduğu gibi Zâhirî âlimleri için de geçerli olmuştur. Zâhirî âlimleri arasında rical ilminde söz sahibi olanların sayısı bir hayli fazladır. Örneğin, erken dönem Zâhirîlerden İbn Ebî Âsım'ın eserlerinde, râvi değerlendirmelerine râvilerin cerh'ine veya ta'diline ilişkin kullandığı lafızları ayrıntılı bir şekilde görmek mümkündür. İbn Ebî Âsım, kullandığı ifadeleri hangi manada sarf ettiğine dair açıklamalarda bulunmamasına rağmen ifadelerin kullanımına göre cerh ve ta'dilin alt ve üst mertebeleri şeklinde bir taksim yapma imkânı vermektedir. Onun bu anlamda kullandığı lafızlar hem kip hem de mana bakımından birbirinden farklı olmuştur. O, râvi değerlendirmelerinde bizzat kendisinin verdiği hükümlerin yanı sıra başka münekkitlerin râvi hakkındaki görüşlerine de itimat etmiş ve ictibasta bulunmuştur. Onun söz konusu kullanımlarının dağılımını şu şekilde yapmak mümkündür:

İbn Ebî Âsım'ın Kullandığı Cerh ve Ta'dil Lafızları		
Ta'dil'in Üst Mertebesi	Ta'dil'in Alt Mertebesi	Cerhin Alt Mertebesi
- ثقة - كان من الثقات - من أثبت أهل الكوفة - ما رأيت احدا بالشام أثبت منه - ما رأيت الناس مجمعون رضوا - بأحد الاب - رجل من أهل الحديث ثقة ⁹⁴	- شيخ صدوق - صالح - قوي - من خيار الناس - رجل جليل - جليل حدث عنه الثقات - رجل صالح - كان ثقة من الصالحين انشاء الله - لا بأس به - كان خيارا - شيخ مسن	- ليس بشيء - لا يعجزون بحديثه - ضعيف - ممن يغلو في القدر - منكر الحديث - وهم ⁹⁶

⁹¹ Qoşqar Selimli, "İslamın İlk Dövrlerinde Cerh ve Tadil İstihlalarının Meydana Çıkması", *Bakü Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlmî Mecmuası* 16 (2010), 27.

⁹² Fikret Özçelik, "Râvilerin Cerhine Delalet Eden Lafızlar: İbn Ebî Hâtim Örneği", *Arıklı Akademi* 4/2 (2017), 52.

⁹³ Yücel, *Hadis İstihlalarının Doğuşu Ve Gelişimi*, 111-116.

⁹⁴ İbn Ebî Âsım, *el-Ahâd ve'l-mesani*, 1/91, 94, 369; 3/32; 5/72.

⁹⁶ İbn Ebî Âsım, *el-Ahâd ve'l-mesani*, 2/151, 344, 348, 428; 6/175.

	مع قلة حديثه يكثر من حدث عنه من الثقات ⁹⁵ -	
--	--	--

Tabloda da görüldüğü gibi İbn Ebî Âsım, hadislerin sıhhatini tespit etmede öncelikli olarak râvileri cerh ve ta'dil süzgecinden geçirmiş ve bu meyanda belirli ifadeler kullanmıştır. Ancak tabloda da anlaşılacağı gibi ta'dil'in üst derecesi ve alt derecesine işaret eden ifadeler tercih edilmesine karşın cerh için sadece alt derecesini kapsayan ifadeler zikredilmiştir. Diğer bir ifadeyle İbn Ebî Âsım, râviler hakkında yaptığı değerlendirmelerde "kizb, vad' ve deccâl" gibi cerh'in üst mertebelerini ifade eden lafızlar kullanmamıştır. İbn Ebî Âsım'ın bu davranışı, metod anlayışından kaynaklanabileceği gibi eserlerinde zikrettiği hadis râvilerinin kizb, vad' veya deccâl gibi vasıflardan beri olmalarından da kaynaklandığı söylenebilir. İbn Ebî Âsım, yukarıda da belirtildiği gibi râvi değerlendirmelerinde başka münekkidler görüşlerine ehemmiyet vermesine karşın yeri geldiğinde onların cerh ettiği râvileri tezkiye ettiği de görülmektedir. Örneğin, Kesir b. Abdullah'ın münekkidlerce zayıf kabul edildiğini ve onun rivayet ettiği hadislerle değer verilmediğini söylemesine karşın ondan rivayet eden birçok sika ismi zikrederek onu tezkiye etmeye çalışmaktadır.⁹⁷

Diğer bir Zahirî âlimi olan İbn Hazm da cerh ve ta'dil lafızlarını kullanmada cömert davranan münekkitlerden bir tanesidir. İbn Hazm, eserlerinde râvi değerlendirmelerinde başka münekkidler fikrine değer vermekle beraber İbn Ebî Âsım'a oranla daha çok kendi değerlendirmelerine öncelik vermektedir. Ayrıca diğer münekkidlerden iktibas ettiği değerlendirmelerde ayrı düştükleri konularda onları eleştirmekten de geri durmamaktadır. İbn Hazm'ın kullandığı cerh ve ta'dil lafızlarını şu şekilde zikretmek mümkündür:

İbn Hazm'ın Kullandığı Cerh ve Ta'dil Lafızları	
Üst Ta'dil'in Mertebeşi	- ثقة امام بدر - ثقة الثقات - ثقة حافظ - ثقة في دينه وعلمه - امام ثقة مشهور - ثقة معروف - ثقة - احد ثقة ثبت - ثقة ابن ثقة - ثقة مشهور - احد الأئمة - ثقة مأمون - ثقة وثقه احمد بن حنبل - متفق علي ثقته هذا الا ثقة امام - لا يسأل عنه - من الجلالة والثقة بحيث لا يغمره بمثل - الأئمة من نظراء احمد بن حنبل اوثق الناس في الليث - احد الأئمة وثقه الزهري - ثقة ثقة ثقة - ما نعلم أحدا عابه - من اوثق التابعين - جاهل ثقة روى عنه عبدالرحمان بن مهدي وغيره ⁹⁸
Alt Ta'dil'in Mertebeşi	مشهور - لا بأس به ⁹⁹
Alt Cerh'in Mertebeşi	ضعيف - ضعيف كثير الغلط - سيء الحفظ - اختلط بآخره - كثير التصحيف والغلط ليس بحجة - ضعيف يقبل التلقين - يدخل في روايتهم ما ليس منها - لين الحديث - منكر الحديث - مدلس - ضعيف ضعفه البخاري وغيره - ضعيف جدا - ناهك به ضعفا - ليس بشيء - ساقط - هالك - مطروح - هالك ساقط - هالك مطروح - متروك - ساقط متروك - هالك متروك - مطروح متروك - مجهول - لا يدري من هو - غير معروف - لا أعرفه - غير مشهور الحال - غير مشهور العدالة - غير معروف بالثقة - منكر الحديث مجهول - مجهول ومدلس - متكلم فيه - لا خير فيه
Üst Cerh'in Mertebeşi	مذكور بالكذب - مغمور بالكذب - مشهور برواية الكذب - كذاب - مشهور بالكذب الفاضح - مذكور بوضع الحديث - كذاب مشهور بوضع الحديث ¹⁰⁰

Tabloda da görüldüğü gibi İbn Hazm, ta'dil lafızları arasında pek fark koymazken nadir de olsa farklı sigaları kullandığı tespit edilmiştir. Daha önce de belirtildiği gibi ona göre ta'dil'in alt veya üst mertebesi yoktur. Fakat kendisinin teoride öne sürdüğü bu kritere ne denli bağlı kaldığı da tartışma konusu olmuştur.

⁹⁵ İbn Ebî Âsım, *el-Ahâd ve'l-mesânî*, 1/271, 360, 389; 2/151, 428; 3/204; 4/ 121; 5/406; 6/175.

⁹⁷ İbn Ebî Âsım, *el-Ahâd ve'l-mesânî*, 2/348.

⁹⁸ Tabloda yer alan cerh ve ta'dil ifadelerinin geçtiği yerler için bkz. İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 2/79; 4/54, 55; 8/536, 656; 9/574.

⁹⁹ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 3/79.

¹⁰⁰ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 5/121; 6/82; 7/17, 555; 8/354; 9/500; 10/ 333, 392; 11/98.

İbn Hazm, cerh ve ta'dilde zayıf râvilerin durumlarının kuvvet bulması konusunda pek müspet bir yaklaşım içerisinde olmamasına rağmen genellikle zabta dair lafızları ve râvinin kezzâb veya vaddâ' olması gibi vasıflardan beri olmasını farklı bir kategoride değerlendirmiştir. Ayrıca İbn Hazm'ın râvi değerlendirmelerinde aceleci davranmakla beraber cerh ettiği râviler için aşağılayıcı ifadeler de kullanmadığı söylenebilir. Zira tespit edebildiğimiz kadarıyla kullandığı en ağır ifade kezzâb ve veddâ' ifadeleridir. Ancak hakkında en ufak bir bilgiye sahip olmadığı râvileri ve bazı sahabileri de mechûl olarak vasıflandırması tenkide maruz kalmasına sebebiyet vermiştir.¹⁰¹

Zâhirî âlimler arasında sıklıkla rical değerlendirmelerinde bulunanlar İbn Hazm ile birlikte İbnü'l-Kayserânî olmuştur. Rical ilminde söz sahibi olan bu Zâhirî âlimlerinden çokça iktibaslarla da bulunulmuştur. Ancak İbnü'l-Kayserânî'yi İbn Hazm'dan ayıran nokta İbnü'l-Kayserânî'nin cerh ve ta'dil için farklı mertebelerden söz etmesi olmuştur. İbnü'l-Kayserânî, özellikle râvilerin zabtı ile ilgili kusurlardan mütevellit cerh ederken daha ılımlı ifadeler kullanmasına karşın adaletle dair kusurlar için daha sert lafızları kullanmayı tercih etmiştir. İbnü'l-Kayserânî'nin bu metodunda cumhurdan muhalif hareket ettiği de söylenemez. Onun söz konusu lafızları, kullandığı alanların dağılımını şu şekilde görmek mümkündür.

İbnü'l-Kayserânî'nin Kullandığı Cerh ve Ta'dil İfadeleri			
Ta'dil Lafızları	Zayıf Râvi Lafızları	Metruk Râvi Lafızları	Yalancı Râvi Lafızları
ثقة - صدوق ، مستقيم الحديث - لا بأس به	ضعيف - ضعيف الحديث - ضعيف النظر - ضعيف جدا - أجمعوا علي ضعفه - كان يقلب - يقلب الأخبار - يقلب الأحاديث - يروي المقلوبات - قلب اسناده - ركيه - لا يكتب حديثه الا علي السبيل الاعتبار - كان شيخا مغفلا - يرفع الموقوف و يوصل - يروي ما لا يتابع عليه - يروي المعضلات - يأتي بالمعضلات - غير ثقة - ليس بثقة ¹⁰²	متروك - متروك الحديث - ترك حديثه - ليس بشيء - لا شيء - لا يحتج به - لا يجوز الاحتجاج به - لا يحتج بحال - ليس بحجة - لا تقوم بهم حجة - ليس بالمعتمدين - لا تحل الرواية عنه - يستحق الترك - اجمعوا علي تركه - يسرق - يروي المقلوبات والأوابد يأتي عن آبائه بالعجائب - يروي المناكر - يروي العجائب - يأتي بالأوابد - يروي ما لا أصل له - لا شيء في الحديث	- يضع المعضلات - دجال - كذاب - كذاب يعرف به - دجال كذاب - دجال يضع الحديث - يرميه بالكذب - يضع - يضع الحديث - يوصف بوضع الحديث - كان يعتاد ان يضع الحديث - كان يضع صراحا - يروي الموضوعات - يروي الموضوعات عن الثقات - يروي عن الثقات ما ليس من حديثهم - يروي عن الثقات ما لا يقولون

İbnü'l-Kayserânî'nin, râvi değerlendirmelerinde bulunduğu eserlerinin mevzuata dair olmaları, ta'dile nazaran daha çok cerhe yer vermesine ve sıklıkla cerh lafızlarını kullanmasına neden olmuştur. Onun, metruk ve hadis uyduran râviler için sarf ettiği lafızları birbirinden keskin çizgilerle ayırmak da zordur. Özellikle mürekkep olarak kullandığı ifadelerde bu durum daha da zorlaşmaktadır. O, cerh lafızlarını kullanmada bir standarda göre hareket etmemiştir. Örneğin, bazen münkerü'l-hadis lafzını zayıf için bazen de metrûk veya hadis uyduran râvi için kullanmaktadır.

Cerh ve ta'dil konusunda söz sahibi olan diğer bir Zâhirî âlimi ve aynı zamanda İbn Hazm'ın öğrencisi Ebü'l-Fütûh el-Humeydî ve onlardan sonra gelen İbn Dihye de eserlerinde râvi değerlendirmelerinde bulunmuşlardır. Onların bu değerlendirmelerde kullandığı lafızları şu şekilde zikretmek mümkündür:

Ebü'l-Fütûh el-Humeydî'nin Kullandığı Cerh ve Ta'dil Lafızları	
Ta'dil Lafızları	Cerh Lafızları

¹⁰¹ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 3/144; Taha b. Ali Busüreyh, *el-Menhecü'l-hadisî 'inde İmam İbn Hazm el-Endulisi*, 284.

¹⁰² İbnü'l-Kayserani, *Ma'rifetü'l-tezkira fi'l-hâdisi'l-nevzu*, 81, 148, 161, 195, 230, 248; el-Makdisi, *Etrafû'l-garab ve'l-efrad*, 1998, 1/57; 5/35.

- منكر الحديث – رجل مجهول لا يعرف- وهم – شك ¹⁰⁴	عالمًا ثبتًا- ثقة- عدل – رجل صالحا ثقة ضابطا – ثقة جليل – ثقة مأمون – رجلا صالحا ¹⁰³
--	--

İbn Dihye'nin Kullandığı Cerh ve Ta'dîl Lafızları	
Ta'dîl Lafızları	Cerh Lafızları
- ثقة – حافظ ثقة – المصحف – ثقة أمام ¹⁰⁵	- كان من القصاص – سرق- ركب – لا يحتج به – لا يحتج بحديثه – لا يختلف أهل العلم بالحديث في ضعفه – غير ثقة – تكلم فيه – مجهول لا يعرف – كذاب – مجهول – يكذب – منكر – لا يعرفه احد من خلق الله – متروك- يضع الحديث علي الثقات- يأتي بالموضوعات عن الثقات- لا يحل ذكره الا بالقدح فيه- غير مأمون- لم أعتد به- كذاب متروك- متروك الحديث- يحدث عن الثقات بالأبطل- يروي الموضوعات عن الثقات- احاديثه منكرات لا يتابعه عليه احد – ليس بشيء- رجل سوء- ما زلنا نعرفه بالكذب – من يسأل عنه –وضع- وهم – ليس بقوي- 106

Genel olarak verilen tablolar göz önüne alındığında Zâhirî âlimlerinin başvurduğu lafızlar arasında cerh ifadelerinin ta'dîle oranla çok daha fazla olduğu görülmektedir. Bu durum özellikle İbnü'l-Kayseranî ve İbn Dihye'de belirgin bir şekilde kendini göstermektedir. Bilhassa mevzuat ve zayıf hadisleri toplayan eserler telif eden kişilerin söz konusu eserlerindeki râvi değerlendirmelerinin de cerh ağırlıklı olmasının tabii bir durum olduğu kanaatindeyiz.

5. Cerh ve Ta'dîlde Zâhirî Âlimlerinin Kaynakları

Cerh ve ta'dîl ilminde belli bir otoriteye sahip olan Zâhirî âlimleri, kendilerinden önce veya bizzat kendi dönemlerinde rical bilgisine sahip başka kişilerin bir râvi hakkındaki tenkitlerine de ehemmiyet vermişlerdir. Onlar bu konuda râvilerin lehinde veya aleyhinde farklı münekkidlerden nakillerde bulunarak onların görüşlerini benimsediklerini ifade etmekten çekinmemişlerdir. Fakat râvi değerlendirmelerinde başka münekkidler fikirlerine tam bir teslimiyet göstermedikleri de söylenebilir. Nitekim onlar, râvi hakkındaki görüşlerini zikrettikten sonra kendi iddialarını meşrulaştırmak için kendileriyle aynı fikirde olan başka münekkidler sözlerine de başvurmuşlardır. Râvi hakkındaki kanaatleri başka münekkidler değerlendirmeleri ile çakıştığında ise Zâhirî âlimler kendi kanaatlerini temellendirmeye, karşı tarafın görüşünü ise geçersiz kılmaya çabalamışlardır. Râvi hakkında herhangi bir fikre sahip olmadıkları durumlarda ise sadece diğer münekkidler râvi ile ilgili değerlendirmelerini zikretmektedirler. Bu meyanda Zâhirî âlimlerinin cerh ve ta'dîlde görüşlerine önem verdikleri ve kendilerinden iktibasta buldukları hadis münekkidlerini şu şekilde zikretmek mümkündür:

Cerh ve Ta'dîl Konusunda Zâhirî Âlimlerine Kaynaklık Eden Hadis Münekkidler

¹⁰³ Humeydi, *Cezvetü'l-muktebis fi zikri vülati (fi tarihi ulemai)'l-Endelüs*, 30, 32, 36, 59.

¹⁰⁴ Humeydi, *el-Cem' beyne's-Sahihayn*, 1/219; 4/91.

¹⁰⁵ İbn Dihye'nin cerh ve ta'dîlde kullandığı tabirler için bkz. İbn Dihye, *Edâ'ü mâ vecceb fi vaz'î'l-vazzâ'in fi Receb*, 57, 58; İbn Dihye, *el-İbtihâc fi ehadisi'l-Mi'rac*, 80.

¹⁰⁶ İbn Dihye, *Edâ'ü mâ vecceb fi vaz'î'l-vazzâ'in fi Receb*, 40, 41, 42, 43, 46, 48, 49, 50; İbn Dihye, *el-İbtihâc fi ehadisi'l-Mi'rac*, 60, 61, 70.

İbn Ebî Âsım	<p>Ubeydullah b. Ömer (ö. 147/764) Muhammed b. Aclan (ö. 148/765) Şu'be b. Haccâc (ö. 160/776) Malik b. Enes (ö. 179/795) Yahya b. Said el-Kettan (ö. 198/813) Süfyân b. Uyeyne (ö. 198/814) Yahya b. Ma'în (ö. 233/848) Abdurrahman b. Mehdî (ö. 198/813-14) Ziyad b. Sa'd (ö. ?)</p>
İbn Hazm	<p>ez-Zührî (ö. 124/742) Ebü Hanife (ö. 150/767) Şu'be b. Haccâc (ö. 160/776) Süfyân es-Sevrî (ö. 161/778) Malik b. Enes (ö. 179/795) Abdullah b. Mubârek (ö. 181/797) Süfyân b. Uyeyne (ö. 198/814) Yahya b. Said (ö. 198/813) Ebû Velid et-Tayalîsî (ö. 204/819) Yahya b. Main (ö. 233/848) Abdullah b. Numeyr (ö. 234/849) Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) Ahmed b. Salih (Taberî) (ö. 248/862) Buharî (ö. 256/870) Ebu Dâvûd es-Sicistanî (ö. 275/889) en-Nesai (ö. 303/915) es-Sâcî (ö. 307/920) Abdullah b. Bedr (ö. ??)</p>
Humeydî	<p>Şu'be b. Haccâc (ö. 160/776) Süfyân es-Sevrî (ö. 161/778) Malik b. Enes (ö. 179/795) Abdullah b. Mübârek (ö. 181/797) Abdurrahman b. Mehdî (ö. 198/813-14) Yahya b. Main (ö. 233/848) Ali b. Medîni (ö. 234/848-49) Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) Buharî (ö. 256/870) Müslim (ö. 261/875) Nesai (ö. 303/975) İbn Adî (ö. 365/976) Darekutnî (ö. 385/995) Eb'u Bekir el-Berkânî (ö. 425/1034)</p>

İbnü' l-Kayserânî	<p>Şu'be b. Haccac(ö. 160/776) Süfyân es-Sevrî (ö. 161/778) Malik b. Enes (ö. 179/795) Abdullah b. Mübârek (ö. 181/797) İsmail b. Uleyye (ö. 193/809) Vekî b. Cerrâh (ö. 197/812) Süfyân b. Uyeyne (ö. 198/814) Abdurrahman b. Mehdi (ö. 198/813-14) Yahya b. Said el-Kettân (ö. 198/813) el-Ezdî (ö. 221/836) Yahya b. Main (ö. 233/848) Ali b. Medinî (ö. 234/848-49) Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) Buharî (ö. 256/870) Ebû Hatim er-Razî (ö. 277/890) Ebü Zur'a (ö. 281/894) Nesai (ö. 303/975) İbn Hibban (ö. 354/965) İbn Adî (ö. 365/976) Darekutnî (ö. 385/995) Yahya b. Abdurrahman (ö. ?) İbn Müniâ (ö. ??)</p>
İbn Dihye	<p>Said b. Museyyeb (ö. 94/713) Eyyub es-Sehtiyânî (ö. 131/749) Malik b. Enes(ö. 179/795) Yahya el-Kattân(ö. 198/813) Yezid b. Harun (ö. 206/821) Fadl b. Dukeyn (ö. 219/834) el-Ezdî (ö. 221/836) Yahya b. Main (ö. 233/848) Ali b. Medinî (ö. 234/848-49) Abdullah b. Numeyr (ö. 234/849) Ahmed b. Hanbel(ö. 241/855) Amr b. Ali el-Fellas (ö. 249/864) Buharî(ö. 256/870) Ebû Hatim er-Razî(ö. 277/890) Ebu Zur'a (ö. 281/894) Nesai (ö. 303/915) Ukaylî (ö. 322/934) Cürcanî (ö. 323/935) İbn Hibban (ö. 354/965) İbn Adî (ö. 365/976) Darekutnî (ö. 385/995) İbn Mende (ö. 395/1005) Burkânî (ö. 425/1034) Talha b. Muhammed (ö. ?)</p>

Tabloda İbn Ebî Âsım'a kaynaklık eden münekkidlerin sayısının azlığı dikkat çekse de İbn Ebî Âsım'ın h. III. asrın sonlarında vefat etmiş olması, sadece o döneme kadarki süreçte rical ilminde otorite olanların sayısı ile orantılı olmuştur. Zira h. V. ve VI. asırda veya sonrasında yaşayan Zâhirî âlimlerin görüşlerine başvurduğu münekkidlerin sayısı İbn Ebî Âsım'a nazaran bir hayli fazla olmuştur. Tabloda dikkat çeken diğer bir husus ise Zâhirî âlimlerinin rical değerlendirmelerinde birbirinden ıktibasta bulunmamış olmalarıdır.

Sonuç

Cerh ve ta'dîl, sağlam ve zayıf râvileri belirlemeye ilişkin kriterler koyan ve onları derecelendiren bir isnad kontrol sistemidir. İlk örnekleri sahabe dönemine kadar geri giden bu sistem, hadis nakledenlerin dinî ve ilmî ehliyetlerini araştırırken aynı zamanda hadisleri korumayı ve sahihini sakiminden ayırmayı da gaye edinen bir ilmi çabayı göstermektedir. Hadis ilminin temellerinin üzerine kurulduğu cerh ve ta'dîl, h. II. asrın sonu ile III. asrın başlarında sistemli, bir takım ölçüt ve prensiplere sahip müstakil bir ilim olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Bu durum aynı zamanda cerh ve ta'dîlde bulunacak kişilerin de belli vasıflara sahip olmasını gerektirmiştir. Çünkü güvenilir olmayan bir kişinin başkalarının güvenilirliği hakkında fikir beyan etmesi tutarsızlıktır. Dolayısıyla muhaddisler, râviler hakkında cerh ve ta'dîlde bulunmak için kişinin sıdk, vera ve takva gibi niteliklere sahip olması gibi ölçütler koymuştur. Onların bu anlayışı cerh ve ta'dîli müstakil bir ihtisas alanı haline getirmiştir. Cerh ve ta'dîl ihtisas alanında yetişen ve bu alanda söz sahibi imamlar arasında Zâhirî âlimlerinin de yeri yadsınamayacak ölçüde büyüktür. Nitekim İbn Ebî Âsım, İbn Hazm, İbnü'l-Kayserânî, Ebü'l-Fütûh el-Humeydî, İbn Dihye ve İbnü'l-Arabî'nin sıklıkla râvi değerlendirmeleri yaptıkları ve bu konuda söz sahibi oldukları görülmektedir. Örneğin İbn Hazm, cerh ve ta'dîl ilmine ilişkin açıklamalarda bulunmaktadır. O, cerhin büyük günah işleme, haram olduğunu bildiği halde onu yapma, küçük günahları alenen işleme ve hıfz ettiğini anlamama gibi hususlarda vuku bulduğunu söylemektedir. Onun zikrettiği bu hususlar adalet vasfı ile ilintili iken zabta dair kesretü'l-galat, gaflet, sû-i hıfz ve telkin gibi birçok kriterden söz ettiği de görülmektedir. İbnü'l-Arabî ise mestûr râvinin beraet-i asliyye kaidesine binaen adil olarak kabul etmekle birlikte sıdk vasfını zedelediği sürece râvinin adaletinin düşmediğini de söylemektedir.

Zâhirî âlimleri subjektifliği minimize eden cerhin müfesser olması meselesinde de görüş beyan etmektedirler. Onlar gerekçesi zikredilmeyen hiçbir cerhi kabul etmediklerini söylemektedir. Bu cihetle cerhin müfesser olması gerektiği savunusuyla birlikte kizb, fısk, tevil veya farklı anlamlara hamledilebilecek ifadelerin de açıklanması gerektiğini dile getirmektedirler. Onlar râvi değerlendirmelerinde metod olarak benimsedikleri müfesser cerh kaidesine büyük oranda uydukları halde nadir de olsa bazı râvileri, cerh nedenini açıklamaksızın tenkit etmektedirler.

Zâhirî âlimleri bir râvide cerh ve ta'dîlin teâruz etmesi konusuna da değinir ve bu durumda istisnalar olmakla birlikte mutlak anlamda cerhin alınması gerektiğini ifade ederler. Zira erken dönem Zâhirî âlimlerinde İbn Ebî Âsım, cerh ve ta'dîlin teâruzu durumunda muaddillerin sayısını dikkate almaktadır. Buna karşın diğer Zâhirî âlimleri, "bir münekkid tarafından ta'dîl, diğer bir münekkid tarafından ise cerh edilen bir râvinin haberi sakıttır. Zira râviyi ta'dîl eden muaddilin sahip olup cerh eden kişinin sahip olmadığı ek bir bilgiye sahiptir. Bu nedenle cerh, ta'dîle mukaddemdir. . Bu takdim hiçbir surette râviyi ta'dîl eden münekkidi tekzip etmemektedir. Hatta hem muaddili hem de carih'i tasdik etmektedir." metodunu benimsemektedirler.

Zâhirîler, rical ilminin diğer bir mevzusu olan şartlı cerh ve ta'dîlde de bulunmaktadırlar. Onlar bu konuda belli bir hocadan, belli bir bölgeden veya belli bir mevzuya bağlamak kaydı ile cerhde buldukları gibi ta'dîlde de bulunmuşlar. Zâhirî âlimleri arasında İbn Hazm gibi müteşeddidlerin yanı sıra râvi değerlendirmelerinde aceleci davrananlar da olmuştur. Buna rağmen râvi değerlendirmelerinde oldukça insafli olmuşlardır. Onlar cerh ettikleri hiçbir râvi için aşağılayıcı tabirler kullanmamışlardır. Ayrıca diğer bazı münekkitlerde görüldüğü gibi ehl-i rey gibi İslâm dini çerçevesi dâhilinde bulunan hiçbir fırka ehlini de bu cihetle tenkit etmemişlerdir. Cerh ve ta'dîl ilminde belli bir otoriteye sahip olan Zâhirî âlimlerin, kendilerinden önce veya bizzat kendi dönemlerinde rical bilgisine sahip başka kişilerin bir râvi hakkındaki tenkidine de ehemmiyet verdikleri görülmektedir. Onlar bu konuda râvilerin lehinde veya aleyhinde farklı münekkidlerden ıktibas ederek onların görüşlerini benimsediklerini ifade etmişlerdir. Buna karşın onların

fikirlerine tam bir teslimiyet göstermedikleri de söylenebilir. Zira râvi hakkında bilgi sahibi olmadıkları zaman doğrudan onlardan iktibasta bulunurken bazen de kendi düşünceleriyle örtüştüğü oranda onların görüşlerini zikretmektedirler.

Kaynakça

- Amidi, Ebû'l-Hasan Seyfeddin Ali b. Muhammed b. Salim. *el-İhkâm fî usûli'l-ahkâm*. Kahire: Dârü'l-Kütübî'l-Hidiviyye, 1914.
- Aşıkutlu, M. Emin. "Bir İsnad Tenkid Yöntemi Olarak Şartlı Cerh-Ta'diller ve Uygulamadaki Sonuçları". *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20 (2001), 49-80.
- Aşıkutlu, M. Emin. *Hadiste Rical Tenkidi -Cerh ve Ta'dîl İlmi-*. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1977.
- Babanzâde, Ahmed Naim. *Hadis Usûlü ve Istılahları*. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2010.
- Bâcî, Ebû'l-Velîd Süleymân b. Hâlef. *et-Ta'dîl ve't-tecrîh li-men harrace lehü'l-Buhârî fî'l-Câmi'i's-sahîh*. thk. Ebû Lubâbe Hüseyin. Riyad: Dârü'l-Livâ, 1986.
- Başaran, Selman. *İbn Hazm ve Hadisteki Metodu*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1977.
- Fevzi, İsmail Rif'at. *Menhecu İbn Hazm ez-Zâhiri fî'l-ihticâc bi's-sünne*. Mısır: Mansure : Darü'l-Vefa, 2009.
- Güler, Zekerîya. *Zahirî Muhaddislerle Hanefî Fakihler Arasındaki Münakaşalar ve İhtilaf Sebepleri*. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 1997.
- Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit. *el-Kifâye fî ilmi'r-rivâye*. Dımaşk: Muessesetü'r-Risâle en-Nâşirûn, 2013.
- Humeydi, Ebû Abdullah Muhammed b. Fütuh b. Abdullah Mayurki Ezdi. *Cezvetü'l-muktebis fî zikri vülati (fî tarihi ulemai)'l-Endelüs*. Kahire: Dârü'l-Kitâbî'l-Mısri, 1989.
- İbn Arabî, Muhyiddin. *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*. Kahire : el-Hey'etü'l-Misriyyetü'l-Âmme li'l-Kitâb, 1985.
- İbn Dihye, Ebû'l-Hattâb (Ebû'l-Fazl) Mecdüddîn Ömer b. el-Hasen b. Alî b. Muhammed b. Ferh. *Âlâmü'n-nesri'l-mubîn fî'l-mufadeleti beyne ehli's-siffin*. Beyrut: Daru'l-Garbi'l-İslamiyye, 1. Basım, 1998.
- İbn Dihye, Ebû'l-Hattâb (Ebû'l-Fazl) Mecdüddîn Ömer b. el-Hasen b. Alî b. Muhammed b. Ferh. *Edâü mâ vecebe fî vazî'l-vazzâîn fî Receb*. thk. Muhammed Zuheyr es-Saviş. Beyrut: Mektebetü'l-İslâmî, 1. Basım, 1998.
- İbn Dihye, Ebû'l-Hattâb (Ebû'l-Fazl) Mecdüddîn Ömer b. el-Hasen b. Alî b. Muhammed b. Ferh. *el-İbtihâc fî ehâdisi'l-mi'rac*. thk. Muhammed Zuheyr es-Saviş. Kahire: Mektebetü'l-Hancî, ts.
- İbn Ebî Âsım, Ebu Bekr Ahmed b. Amr. *el-Ahâd ve'l-mesânî*. Riyad: Daru'r-Râye, 1991.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Saîd ez-Zâhirî. *el-İhkâm fî usûli'l-ahkâm*. thk. Mahmud Hamid. 8 Cilt. Kahire: Darü'l-Hadis, 2005.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Saîd ez-Zahiri. *en-Nübez el-kafiye fî usûli ahkâmi'd-din*. Kahire: Dârü'l-Kütübî'l-Mısri, 1991.
- İbn Hazm, Ebu Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Saîd ez-Zahiri. *Haccetü'l-vedâ*. Riyad: Beytü'l-Efkarü'd-Devliyye, 1998.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Saîd Zahiri. thk. Ahmed Muhammed Şakir. *el-Muhalla*. Kahire: Dârü't-Türas, 2005.
- İbn Hişam, Abdullah Cemâlüddîn. *Şerhu katri'n-nedâ ve belli's-sedâ*. Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 1994.
- İbn Receb el-Ħanbelî, Zeyneddin Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Ahmed. *Şerhu ileli't-Tirmizî*. 2 Cilt. Kahire: Darü's-Selam, 3. Basım, 2016.

- İbn Salah, Ebû Amr Osman b. Abdirrahman eş-Şehrezurî. *Ulûmu'l-hadis*. thk. Nureddin Itr. Dimaşk: Dâru'l-Fiker, 1986.
- İbnü'l-Kayserani, Ebü'l-Fazl Muhammed b. Tahir. *Ma'rifetü't-tezkira fi'l-ehâdîsi'l-mevzua*. thk. İmadeddin Ahmed Hayder. Beyrut: Müessesetü'l-Kütübî's-Sekâfiyye, 1985.
- İbnü'l-Kayserani, Ebü'l-Fazl Muhammed b. Tahir. thk. Ebü'l-Vefa el-Merağî. *Kitâbü's-sema*. Kahire: Vezaretü'l-Evkaf, 1994.
- Karahan, Abdullah. "İbn Hazm'ın Hadis Değerlendirme Yöntemi ve Bunun Fıkha Yansıması". *Bir Endülü's Mütefekkeri İbn-i Hazm*. 41-70. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2. Basım, 2016.
- Karahan, Abdullah. "İbn Hazm'ın Râvi Tenkidinde Eleştirilen Yönlerinin Onun Tenkitçi Kimliğine Etkisi -el-Muhallâ Çerçevesinde Değerlendirme-". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16/1 (01 Ocak 2007), 121-152.
- Makdisî, Muhammed b. Tahir. *Zehiretü'l-huffazi'l-muharric ale'l-hurufi'l-elfaz*. Riyad: Dârü's-Selef, 1996.
- Özçelik, Fikret. "Râvilerin Cerhine Delalet Eden Lafızlar: İbn Ebî Hâtim Örneği". *Arıklı Akademi* 4/2 (2017), 51-76.
- Özçelik, Fikret. *Rivayet Bağlamında Ravî Tenkidi (Şartlı Cerh ve Ta'dîl)*. İstanbul: Nida yayınevi, 2021.
- Özen, Şükrü. *İslam Hukuk Düşüncesinin Aklileşme Süreci (Başlangıçtan Hicri IV. Asrın Ortalarına Kadar)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1995.
- Özşenel, Mehmet. "İbn Hazm Gözüyle Sünnet -el-İhkâm Özelinde". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/6 (15 Aralık 2002).
- Polat, Salahattin. *Hadis Araştırmaları -Tarih-Usul- Tenkid -Yorum*. Kayseri: Kimlik Yayınları, 6. Basım, 2017.
- er-Râzî, Fahreddin Muhammed b. Ömer b. el-Hüseyn. *el-Mahsul fi ilmi usûli'l-fikh*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1992.
- Sehâvî, Ebu'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Abdurrahman. *Şerhi elfiyyeti'l-hadis li'l-İrakî*. Beyrut: Darü'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1983.
- Selimli, Qoşqar. "İslamın İlk Dövrlerinde Cerh ve Tadil İstilahlarının Meydana Çıxması". *Bakü Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlmi Mecmuası* 16 (2010), 27-33.
- Sübki, Ebû Nasr Taceddin İbnü's-Sübki Abdülvehhab b. Ali b Abdilkafi. *Kâidetün fi'l-cerh ve't-ta'dîl*. Haleb: Matbaatu Metbuatü'l-İslamiyye, 1980.
- Sübki, Ebû Nasr Taceddin İbnü's-Sübki Abdülvehhab b. Ali b. Abdilkafi. *Tabakatü's-şafiiyyeti'l-kübra*. 10 Cilt. Kahire: Matbaatu İsa el-Babi el-Halebi, 1964.
- Şirazî, Ebû İshak Cemaleddin İbrâhim b. Ali b. Yusuf eş-. *Şerhu'l-lüma'*. Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1988.
- Taha b. Ali Busüreyh. *el-Menhecü'l-hadîsî 'inde İmam Ibn Hazm el-Endulisî*. Beyrut: Daru İbn Hazm, 2001.
- Tancî, Ebü'l-Fazl Bedr İmrânî. *el-İsham bi-beyâni menheci İbn Hazm fi ta'lili'l-ahbar min hilâli kitâbihi'l-ihkâm*. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003.
- Turhan, Halil İbrahim. "Bir Râvi/Rivayet Tenkidi İlkesinin Serüveni: Sadece Müfesser Cerh Kabul Edilir". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 18/1 (2018), 299-335.
- Yücel, Ahmet. *Hadis İstilahlarının Doğuşu ve Gelişimi : Hicri İlk Üç Asır*. İstanbul : Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı (İFAV), 1996.
- Zerkeşi, Ebû Abdullah Bedreddin Muhammed b. Bahadır b. Abdullah. *Bahrü'l-muhit fi usuli'l-fikh*. 6 Cilt. Kuveyt: Vizaretü'l-Evkaf ve's-Şuuni'l-İslamiyye, 1992.

Al-Jarh wa Tadeel Issues in the Perspective of the Zaahiri Sect

Citation: Kaya, Hüsamettin, Bilen, Mehmet, Cerh and Ta'dil Issues in the Perspective of the Zahirî Sect, Artuklu Akademi, 2023/10 (1), 59-77.

Extended Abstract

One of the most effective methods used to determine the authenticity of hadiths is the method of Jarh and Tadeel. The method of Jarh and Tadeel has been a valuable science in the eyes of the Zahirites as well as the scholars of other Islamic sects. Because in Zahirî scholars Ibn Abu Asim, Ibn Hazm, Abu al- Futuh al- Khumaydi, Ibn al- Kaysarani, Ibn Dihya al- Kalbi' and Ibn Arabi with no doubt have a say in the mentioned science. In this context, it is seen that they make evaluations of narrators in many published works. Zahirî scholars have also touched upon certain issues related to the science of Jarh and Tadeel. As a matter of fact, they also discussed many issues such as the Jarh being disclosed, the contradiction of Jarh and Ta'dil, and conditional Jarh and Tadeel.

Hatib al- Bagdadi was the first scholar to mention that the Jarh should be disclosed in hadith method sources. Although they were in different regions with Hatib al- Bagdadi, Ibn Hazm, who lived in the same period and even died before Bagdadi, attributed the validity of Jarh to being a disclosed in his al- Ihkam tractate. Because, according to him, any Jarh whose justification is not mentioned is not acceptable. Ibn Hazm exemplifies the issue of Jarh being disclosed by drinking wine. According to him, it is a mistake to certify a narrator by drinking wine without mentioning the reason. Another Zahirî scholar, besides Ibn Hazm, is Ibn Dihya al-Kelbi, he also declares that the Jarh for which the reason is not mentioned is not valid. On the other hand, it cannot be said that the Zahirîs explained the reason for the Jarh while making the Jarh. For example, although Shemr and Nadr ibn Abdurrahman al-Hazzaz al-Basri, use the term "munkaru'l-hadith" for narrators it is seen that they do not justify it.

Another discussed issue regarding Jarh and Tadeel is the conflict of Jarh and Tadeel. The conflict of Jarh and Tadeel occupied the agenda of the Zahirî scholars as well as the muhaddis and fukaha. Thus often possible to encounter the evaluations of Ibn Abu Asim, one of the early Zahirî scholars. on this issue In the same way, Ibn Hazm, who mentioned the aforementioned controversy, also made many theoretical explanations besides the examples he gave. There are also narrators who are commented by some critics like Jabir al-Ju'fi and modified by some other critics. According to him, just as there are narrators with fixed Tadeel, there are also narrators with fixed content. For Hasan ibn Umara, who put forward different approaches on this issue, Ibn Hazm, he states that "tawakkuf" should be used until the definitive information about the narrator is obtained in the discussion of Jarh and Tadeel. According to both Ibn Hazm and Ibn Dihya, taking Jarh as a basis during disagreement is not disavowing. One of the issues that Zahirî scholars deal with regarding Jarh and Tadeel is conditional Jarh and Tadeel, which means to compare a narrator with other narrators or to connect a narrator's Jarh or Tadeel to certain conditions, time, place or teacher. since early times, has not continued in a homogeneous structure, it has been dealt with on an individual basis. More like to be used with ism tafdeel/afafu tafdeel modals, has been attributed by the Zahirites as well as muhaddis. Because, it is seen that all Zahirî scholars in the science of Jarh and Tadeel, especially Ibn Abu Asim, one of the early Zahirî scholars, resorted to conditional Jarh and Tadeel in their evaluations of narrators. For example, their accepting the fact that Fudeyl's extractions from Muaqil ibn Yasar's narrations are more sound stems from such evaluations.

One of the important issues about Jarh and Tadeel is undoubtedly the preferred words to express Jarh and Tadeel. The words, which started to be used, albeit rarely, since the last quarter of the H. I. century could not take on a homogeneous structure due to the human factor. For this reason, it is possible to see a word used for a specific situation used by someone else for a different situation. In addition, although Zahirî scholars had a say in the science in question, such as Shube ibn Hajjaj, Malik ibn Enes, Sufyan ibn Uyeyna, Sufyan as-Savri, Yahya ibn Said, Abderrahman ibn Mahdi, they benefited from many hadith critics. It is noteworthy that the Zahirites cite the above-mentioned critics, especially to support their own views on the narrator or about situations that they have no knowledge about. On the other hand, it is possible to say that when a narrator conflicts with the evaluations of the mentioned critics and their own judgments, it is clearly seen that they do not hesitate to criticize them.